
Geçmişten Günümüze Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi

Gökçe CEREV¹

Özet

Öğretmenlerin toplum genelinde üstlenmiş oldukları eğitici ve lider roller ile mesleklerinin ve yetiştirilme şartlarının ortaya çıkardığı etkiler kamu sendikacılığının oluşum ve gelişim süreci içerisinde ön plana çıkmalarına neden olmuştur. Öğretmenler; Türkiye’de kamu çalışanlarının sendikal mücadelesinin önemli kesimlerinden biri olmakla beraber aynı zamanda temel aktörleri arasındadır. Bu çalışmada Türkiye’de öğretmenlerin sendikal örgütlenme mücadelesinin tarihsel gelişim süreci hakkında bilgi verildikten sonra öğretmenlerin kamu çalışanlarının sendikal örgütlenme mücadelesi için neden önemli ve öncü durumda oldukları açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler:Eğitim, Öğretmen, Sendika, Sendikal Mücadele, Örgütlenme

Unionisation Challenges of Teachers from Past to Present

Abstract

In those days of intense competition, to provide economy co-operation in the world as a country, to enter the European Union, to be a strong country by this way, to reach the desired goals, to recognize all aspects of global market conditions, to take various structural measures from change affecting all the world, It's necessary to understand the concept of "Competitive Quality". The first realized thing in manufacturing industry is productivity. The subsequent one is a desire to ensure the competition atmosphere. In this situation like that, not only productivity, but also change and quality must be cared to have competition conditions in both international and national markets. In this study; as well as the concepts mentioned before changes and developments of quality management are explained for manufacturing industrial enterprises.

Keywords: Manufacturing Industry, Change, Competition, Quality Management

---

¹ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya-TÜRKİYE
E-posta: gcerev@hotmail.com

Giriş

Toplumun genel olarak eğitilebilmesi ve eğitimli insan yetiştirebilmek insanlık tarihinin her döneminde gittikçe önem kazanmaya başlayan bir değer olmuştur. Toplum için iyi bir insan, duyarlı bir vatandaş ve olumlu ekonomik davranışlarda bulunan insan yetiştirmeyi hedefleyen eğitim, yatırımsal olarak sonucu uzun vadede alınan, fayda-maliyet analizine geç ulaşılan, hatalı yönlendirildiğinde ise toplum açısından kötü sonuçlar ortaya çıkarabilecek bir yatırımdır. Bu bağlamda, başta kamu olmak üzere, toplumsal faaliyetler içinde en önemli olan alan eğitimidir. Eğitim faaliyetinde ise sonucu doğrudan etkileyen en önemli etken ise öğretmendir.

Çoğu kimse tarafından genel bir betimleme olarak; öğretmenlere sahip oldukları dünya görüşlerinin etkisi ile eleştirel etkinlikleri ve faaliyetleri birleştiren, olayın özünü ortaya koyan ve yeni bir yapılandırma oluşturan işçiler gözüyle bakılmaktadır(Bates,1981:308). Öğretmenler genellikle dönüştürücü ve yapılandırıcı entelektüeller olarak toplumsal faaliyetleri şekillendirilirler.

Dünya geneline bakıldığında eğitim sendikaları birçok ülkede kamu çalışanlarının sendikalaşmasında önemli ve aktif bir yer edinmiştir. Kamu görevlilerinin örgütlenerek sendikalaşmasında en çok eğilim eğitim çalışanlarında olmuştur. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuz etkiler ile beraber sosyal ve ekonomik değişimler sonucundan güçsüz duruma düşen ve bunun sonucunda ekonomik durumlarında kayba uğrayan eğitimciler sendikal örgütlenmeye yönelmişlerdir. Öğretmenler mesleki olarak örgütlenme geleneğine sahip en eski kamu görevlileridir.

Kamu Çalışanlarının Sendikal Örgütlenmesinde Öğretmenlerin Rolü

Kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmesinde öğretmenlerin üstlenmiş oldukları rol önemli etkenlerden birisidir. Akyüz (1978: 72)'ün de öğretmen örgütlenmesi ile ilgili olarak ifade ettiği gibi; günümüz şartlarında güçlü mesleki örgütler kurmuş öğretmenlerin güçlü bir konumda, örgütleri bulunmayan veya cılız örgütler kurabilenlerin ise güçsüz bir konumda oldukları görülmektedir. Bu sebeple bir ülkede öğretmen örgütlenmesi o ülkedeki öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkilere ilişkin en temel göstergelerin başında gelmektedir. Öğretmenlerin mesleki örgütlenme kurup sendikalaşmaya yönelmeleri, sadece onların mesleki çıkarlarını, ekonomik durumlarını ve statülerini iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda ülke genelinde uygulanan eğitim politikalarını da etkiler. Ülkelerin eğitim politikaları ise gelecekleri açısından çok büyük öneme sahiptir.

Eğitimciler belirtmiş olduğumuz ekonomik kayıplar nedeni ile haklarını elde etmek için örgütlü mücadeleyi tercih etmişlerdir. Aslında bu kayıplar

sadece öğretmenlere ait değildi, aynı zaman dönemi içerisinde tüm kamu çalışanları mevcut durumlarında kayıplara uğramıştır. Fakat öğretmenler kamu çalışanları içerisinde bu duruma ilk tepkiyi koyan ve kurmuş oldukları eğitim sendikaları ile kamu görevlilerinin sendikalaşmasında öncü olan bir yapıya sahiptiler. Eğitim sendikalarının ve öğretmenlerin kamu sendikacılığında öncü olmalarının temel sebepleri nelerdir? Öğretmenler Neden? Kamu çalışanlarının sendikalaşmasında lider bir durumdaydılar. Bu nedenselliğin başlıca temel sebeplerini bize sıralarsak:

- Öncelikli olarak eğitim sendikalarında yer alan öğretmenlerin hepsi bilgi, birikim ve kültürel bakımdan diğer kamu görevlilerine göre daha donanımlı bir yapıya sahipti. Bu da mesleki olarak örgütlenme ve hak arama bilincini artırmıştır. Kısaca ortada bilinçli ve eğitilmiş bir kitle bulunmaktaydı.
- Eğitim sendikalarının üyelerinin çoğunu oluşturan öğretmenler topluma örnek olan ve eğitim sisteminin temelini oluşturan kişilerdir. Öğretmenler toplumun kültürel yapısını şekillendiren en büyük etkenlerdendir.
- Öğretmenler toplumun geleceğini yaratıp, şekillendirdiği halde; özellikle küreselleşme sonucu artan neo-liberal politikaların etkisi ile birlikte ciddi bir ekonomik kayba uğramışlardı. Bu durum onları hak arama yoluna iterken, sonuç olarak ciddi bir şekilde örgütlenmelerine yol açmıştır.
- Öğretmenler okuyup, öğrenip kendisini geliştirdiği gibi mevcut bilgilerini aktararak, diğer kamu görevlileri arasında aktardığı bilgiler ile sınıf bilincinin oluşmasına yardımcı olmuşlardır.
- Öğretmenler toplumun geleceğini ortaya koyacak beşeri sermaye yatırımının içinde var olan eğitim sisteminin en önemli unsurlarıdır.
- Kamu istihdamı, açısından ve kamu personel sistemi içerisinde eğitim öğretim çalışanları sayısal olarak önemli bir yer edinmektedir. Sayısal olarak elde ettikleri bu üstünlük onların çoğunluk sağlamlasına sebep olmuştur.

Tüm bu sebepler altında, eğitimciler her alanda öncü oldukları gibi özellikle kamu çalışanlarının sendikalaşmasında, sınıf bilinci oluşturulmasında, sendikal haklar kazanılmasında kurmuş oldukları örgütler, sendikalar ve yapmış oldukları eylemler neticesinde lider olmuşlardır. Bu temel sebeplerle beraber Türkiye’de eğitim sendikalarının oluşum ve gelişim sürecinin tarihi açıdan incelenmesi faydalı olacaktır.

Türkiye’de Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi

Öğretmenler öncelikli olarak mesleki örgütler ışığında örgütlenme deneyimlerini ortaya koyarak, kamu görevlileri arasında ilk ciddi mesleki örgütleri kuran cemiyet olmuştur.

Cumhuriyet Öncesi Dönemde Öğretmenlerin Örgütlenme Mücadelesi

Osmanlı döneminde, özellikle memur kavramının, dönemin içerisinde farklı bir yapıya sahip olması sadece eğitimcilerin değil, tüm memurların sendikalaşma sürecini etkilemiştir. Tanzimat döneminde memurlara dernek kurma hakkı tanınmış olmasına rağmen her ne kadar mevcut memurlar çeşitli dernekler kursalar da genel bir örgütlenmeden söz edebilmek mümkün değildir. Osmanlı döneminde eğitimciler medreselerde yetişmekteydi. 1848 yılında İstanbul Öğretmen Okulunun açılması ile öğretmen yetiştiren, medrese kültürü dışındaki ilk kurum ortaya çıkmış oldu. Öğretmenler bu okulun açılmasından sonra, eğitimde yapılan yeni reformlarla beraber meslek yapısına kavuşmaya başlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğunda 2nci Meşrutiyet ile beraber dernek kurma yönünde özgürlük ilk defa tanınmıştır. Bu özgürlüğün tanınması ile beraber İmparatorluk genelinde çok sayıda mesleki örgüt kurulmuştur. Öğretmenlerde bu dönem içerisinde örgütlenmeye azda olsa başlamışlardır. Darülfünun ve Darülmullim² okullarından mezunlar tarafından 1908 yılında kurulan “Encümen-i Muallim” hem ilk memur, hem de ilk öğretmen örgütü kapsamında değerlendirilebilir.

Daha sonra Zeki Bey isimli bir öğretmenin cemiyet başkanlığında, öğretmenlerin haklarını savunmak ve eğitimin toplum içinde yaygın bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla İstanbul’da bulunan İdadi Rüşdi ve İptidai okulları öğretmenleri tarafından “Muhafaza-i Hukuk-u Muallim Cemiyeti” isimli ikinci bir öğretmen örgütü kurulmuştur (Akyüz, 1970: 110-111). İlerleyen dönemde kurulmuş olan ve faaliyetlerine başlayan bu iki öğretmen örgütü Encümen-i Muallim ile Muhafaza-i Hukuk-i Muallim Cemiyeti, öğretmenlerin haklarını daha iyi savunabilmek ve dağınlığı önlemek amacı ile 1908 yıllarının sonlarında “Cemiyet-i Muallim” çatısında birleşerek daha kapsamlı bir örgüt kurmuşlardır (Kaynak, 1979: 59).

1909 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile dernek kurmanın yasal olarak şekillendirilmesi ile beraber, öğretmenler mevcut yönetimden izin alarak “Nesr-i Maarif ve Teavüh-ü Muallim Cemiyeti”ni kurmuşlardır. Eğitimi toplum geneline yaymayı ve öğretmenlerin dayanışmasını hedefleyen bu örgüt, öğretmenler tarafından yeterli ilginin gösterilmemesi üzerine kapatılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise ön plana bölgesel örgütler çıkmıştır. Bursa’da kurulan Muallim-Yurdu ile Edirne’de kurulan Mahfel-i Muallim Cemiyeti bu örgütlenmelere örnek teşkil edebilecek örgütlenmelerdir.

---

²Darul-Fünun ve Darülmullim anlam olarak Osmanlı İmparatorluğundaki üniversiteye karşılık gelen eğitim kurumudur. Bu isimle ilk üniversite 1863 yılında açılmış ve daha sonra İstanbul Üniversitesi adını almıştır (Seyyar, 2008: 92).

İlerleyen süreç içerisinde özellikle İstanbul'da kurulan öğretmen örgütleri dikkat çekmiştir. İstanbul'da ilkokul öğretmenleri tarafından 1918 yılında kurulan ve kurtuluş savaşı sürecinde Kuvayı Milliyetçilerle birlikte çalışan, 16 Mayıs 1919'da İzmir İşgalini Protesto için Sultan Ahmet Meydanında tarihi mitingi gerçekleştiren “Muallimler Cemiyeti” bunlardan en önemlisidir. Daha sonraki yıllarda özellikle ortaya çıkan ekonomik durumlar sonucunda maaşlarını alamayan öğretmenlerin yaptığı boykotu desteklemeyen “Muallimler Cemiyeti”nden ayrılan öğretmenlerin oluşturduğu “Mekatib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti” diğer önemli bir öğretmen örgütü olmuştur (Göldaş, 1986: 10).

Mondros Barış Anlaşmasının imzalanması ile Osmanlı İmparatorluğu İtilaf devletleri tarafından işgal edilmiştir. İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi ile beraber Osmanlı Meclisi dağılmış ve yerine 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulmuştur. Anlaşma sonrasında ülke genelinde duraklayan örgütlenme çalışmaları tekrar canlanmış ve ülke genelinde çeşitli işçi grevleri yapılmıştır. Özellikle Türkiye Sosyalist Fırkası bu dönemde önemli rol oynamıştır (Tokol, 1994: 11). Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açılmasından kısa bir süre sonra 1920'de Ankara Merkezli “Muallim ve Muallimler Cemiyeti” kurulmuştur. Kurulan bu örgüt 7 Mayıs 1922'de yurdun farklı yerlerindeki öğretmen dernekleri ile beraber “Türkiye Muallim ve Muallimler Cemiyeti Birliği” ismini almıştır. Bu teşkilatlanma memurlar açısından ilk merkezi bir örgütlenme kabul edilebilir (Meydan, 1986: 18).

1924-1960 Döneminde Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi

Cumhuriyet rejimi ile beraber ülke genelinde kamu görevlilerinin örgütlenmesi çok önemli bir düzeyde olmasa da öğretmenler örgütlenme yoluna giderek başta Ankara olmak üzere yurdun çeşitli yerlerinde öğretmen örgütleri kurmuşlardır. Ankara merkezli kurularak, zamanla ülke geneline yayılan “Türkiye Muallimler ve Muallimler Cemiyeti Birliği” bu süreçte güçlenerek, özellikle siyasi etki ile birlikte 1925 yılında “Türkiye Muallimler Birliği” ismini almıştır. Bu dönemde çıkarılan yasa ile beraber öğretmenler birliğin amacını bütün öğretmenlerin hak ve menfaatlerinin korunması, öğretmenlik mesleğinin layık olduğu mevkie çıkarılmasını sağlamak, öğretmenlerin fikri ve sosyal gelişimini sağlamak olarak belirlemişlerdir.

Fakat tüm gelişmelere karşı 1925 yılında çıkarılan Tahrir-i Sükun Kanunu ülke genelinde olduğu gibi öğretmenler açısından da sosyal faaliyetler ve eylemler yönünden örgütlenmeyi sınırlamıştır, yeni kurulan rejimin daha sağlamlaşması için öğretmenlere rejim misyonu ile ilgili görevler verilmiştir. Kurulmuş olan Muallimler Birliği 1929'lu yılların sonlarına doğru gücünü önemli ölçüde yitirmiştir. Örgüt dağıldıktan sonra

1946 yılına kadar ülke genelinde öğretmen örgütü kurulmamıştır (Elmas, 1986: 31).

1945 yılında ülke genelinde uygulanan tek partili sistemden, çok partili döneme geçilmiş; yapılan yasal düzenleme ile beraber Cemiyetler Kanunu değiştirilmiştir. Bununla beraber çalışanlara sendika ve mesleki birlik kurma imkânı tanınmış; fakat kamu görevlilerinin dernek kurmasını yasaklayan hükümler üzerinde bir değişiklik yapılmamıştır. Fakat bu yasaklara rağmen yine her dönem olduğu gibi kamu görevlilerine öğretmenler öncülük ederek; 15 Ağustos 1949 yılında Türkiye genelinde öğretmen hareketinin ve örgütlenmesinin ikinci büyük kuruluşu olan “Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu” kurulmuştur (Meydan, 1986: 19).

TÖDMF daha önce kurulmuş olan “Ankara Öğretmenler Yardımlaşma Derneği”nin Ocak 1948 yapmış olduğu genel kurulda yeni yönetime, tüm öğretmenlerin bir üst dernek çatısı altında birlikte birleşmesi için verilen görev neticesinde oluşturulmuştur. Derneğin görev verdiği yeni yönetimin topladığı Temsilciler Meclisi, 15 Ağustos 1948 günü görevini tamamlamış ve aynı gün 19 kurucu ile “Öğretmen Yardımlaşma Dernekleri Birliği” kurulmuştur. Kuruluş tam olarak 1950’de tamamlanmış, 1954 tarihinde basılan tüzüğe göre dernek önce 1950 yılında “Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği” 1954 yılında ise “Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu” ismini almıştır. Kuruluşunda 19 kişi kurucu üye olmuş ve bu üyelerin büyük çoğunluğu üst düzey yönetici ve müfettişlerinden oluşmaktadır (Güvenç, 2008: 168).

1960-1980 Döneminde Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi

Türkiye açısından 1960 yılı özellikle sendikal haklar yönünden dönüm noktası sayılabilecek bir yere sahiptir. Türkiye’nin Cumhuriyet rejimi sonrası gelmiş olduğu noktada ülkenin içinde bulunduğu genel durumun gerekliliği olarak 27 Mayıs 1960 günü yapılan Askeri darbe sonucunda 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra bu durumdan en çok yararlananlar sendikalar olmuştur.

Darbe sonrası kurulan hükümet sendikalar üzerindeki tüm yasaklayıcı faaliyetleri azaltmıştır. Yürürlüğe giren 624 sayılı kanun ile beraber hızlı bir örgütlenme yapısı başlamış; ilk altı ayda 202 sendikal örgüt oluşturulmuştur (Tutum, 1968: 39). Bu dönemde kurulan sendikalar İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Sendikası, Et ve Balık Kurumu Personel Sendikası gibi işyeri-işletme sendikası veya Türkiye Hakimler ve Eczacılar Sendikası, Türkiye Öğretmenler Sendikası gibi meslek kuruluşları sendikası şeklinde olmuştur. Bu sendikal örgütlerin büyük oranı Türkiye genelinde örgütlenmeyi amaçlarken; sendikaların geneli Ankara, İstanbul, İzmir

merkezli olarak örgütlerini oluşturmuşlardır. Sendikaların çoğunluğu kurum temelli olurken, genel bütçeli kurumlardaki 136 sendikanın 70'i Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur (Gülmez, 1994: 71; Tutum, 1968: 40).

Bu dönem kurulan sendikaların çoğunluğu 500'ün altında üyeye sahipti. Üye sayısı 5 binin üzerinde sadece 10 sendika vardı. Bu sendikalardan ikisi olan Türkiye Öğretmenler Sendikası yaklaşık 70 bin üyeye sahipken, İlkokul Öğretmenleri Sendikasının üye sayısı ise 45 bin üye civarındadır.

Memur sendikaları içinde ilk örgütlenme hareketi bu dönemde yine eğitim sendikaları tarafından olmuştur. 8 Temmuz 1965 yılında daha sonraki dönem içinde büyük eylemler icra edecek olan Türkiye Öğretmenler Sendikası kurulmuştur. TÖS'ün kurulmasından sonra ülke genelinde öğretmenler sendikalaşmaya devam etmiş ve kısa bir sürede İlköğretim Öğretmenleri Öğretmen Sendikası, Teknik Öğretmenler Sendikası, Milliyetçi Öğretmenler Sendikası gibi sendikal örgüt kurulmuştur.

Kamu çalışanlarının en bilinçli kesimlerinden olan öğretmenlerin, 1965 yılına geldiğinde, iki büyük sendika oluşturdukları gözlemlenmektedir. Türkiye Memur Sendikacılık hareketinde güçlü eylemleriyle iz bırakan bu sendikalar, 8.7.1965 günü kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve 12.7.1965 günü kurulan Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası'dır (İLK-SEN)(Güvenç, 2008: 169).

TÖS kurulduğu 1965 yılında 90 üye ile sendikal çalışmaya başlarken 1965'in yılsonunda 11000 üyeye 1966'da 25000 üyeye ve kurulumundan 2 yıl sonra 1967 yılında ise 45000 üyeye ulaşmıştır. Şube olarak 12 şube ile açılan Ankara Merkezli TÖS 2 yıl içinde 442 şubeye ulaşmıştır (TÖS,1967:186-188). 1961 Anayasası sonrası oluşan; sendikal özgürlüklerin arttığı dönemde kurulan bir diğer önemli öğretmen sendikası ise İLK-SEN'dir. Sendika 12.7.1965 yılında Ankara'da kurulmuştur. 22 Eylül 1971 Anayasa değişikliğine kadar faaliyetini sürdüren İLK-SEN'nin kapatılmadan önce 212 şubesi ve 49700 üyesi bulunmaktaydı (Durmuş, 2007: 152). Dönem içinde TÖS ve İLK-SEN önderliğinde yapılan ve toplumun tümünü etkileyen başlıca sendikal eylemler şu şekildedir;

- 1968 Devrimci Eğitim Şurası
- 1969 Öğretmen Boykotu
- Büyük Eğitim Mitingi
- Büyük Eğitim Yürüyüşü

Yapılan geniş çaplı ve katılımlı eylemler sonucu 1960 darbesi ile oluşan demokratik ortam 1971 Askeri Müdahalesi ile son bulmuş ve kamu görevlilerinin sendikalaşması yasaklanmıştır. Dönemin sonunda başta kamu sendikacılığı olmak üzere öğretmenlerin de örgütlenme mücadelesi kesintiye

uğramıştır. Öğretmen örgütleri ise bu dönem sonucunda örgütleri kapanmış olsa da mücadeleyi bırakmamışlardır. 1971 yılında kapatılan TÖS ve İlk-Sen'in yerine öğretmenler örgütlü mücadelelerine 4 Eylül 1971 günü kurdukları Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) adı altında tekrar başlamışlardır. Örgütlenmeye yılmadan tekrar başlayan öğretmenler, kısa sürede 600'ün üzerinde şubesi ve 200 bin civarında üyesi olan bir örgüt kurmuş oldular. Fakat sendikal haklar ve faaliyetten, askeri müdahale sonucu tekrar dernek çatısı altında örgütlü mücadeleye dönen öğretmenler, tüm olumsuzluklara rağmen sendikal haklar için mücadele etmeye devam etmişlerdir.

1971 Askeri müdahalesi ile başlayan yasaklı dönemde öğretmenler tarafından kurulan bir başka dernek ise Ülkücü Öğretim Üyeleri ve Öğretmenler Derneğidir (ÜLKÜ-BİR). ÜLKÜR-BİR 1971 yılında kurulmuş ve faaliyet gösterdiği dönem içinde 80000 civarında üyeye ve 300'den fazla şubeye sahip olmuştur. 1975 yılında kurulan Hürriyetçi Öğretmenler Yardımlaşma ve Dayanışma Birliği (HÜR-ÖĞRET-BİR) ve Mefkuresi Öğretmenler Derneği (MEF-DER)dönem içinde faaliyet gösteren diğer önemli öğretmen derneklerindedir. HÜR-ÖĞRET-BİR Derneği yaklaşık 11000 üyesi ve 55 şubesi ile faaliyet gösterirken; MEF-DER yaklaşık 10000 üyesi 42 şubesi ile faaliyet göstermekteydi.

Dönem içerisinde öğretmenler hızlı bir şekilde dernek altında faaliyet göstermeye devam etmiştir. TÖB-DER ve ÜLKÜ-BİR ile en üst düzeyde dernekleşme faaliyetinde bulunan öğretmenler özellikle 1975 yılından sonra ülke genelinde meydana gelen ekonomik şartlar ile öğretmenlerin gittikçe kötüleşen ekonomik durumları örgütlülük düzeyini artırmıştır. Dönem içinde kurulan diğer öğretmen dernekleri ise, Hürriyetçi Öğretmenler Derneği(HÜR-DER), Teknik Öğretmenler Derneği(TÖD), Beden Eğitimi Öğretmenleri Derneği, Tüm İlköğretim Müfettişleri Derneği (TİM-DER), Tüm Öğretim Üyeleri Derneği (TÜMÖD), Anadolu ve Rumeli Öğretmen Dernekleri Federasyonu olarak belirtilebilir (Akyüz, 1980: 5-10).

1980'den Günümüze Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi

1980 döneminin başlangıcına kadar ilk olarak sendikalar tarafından daha sonra 1971 Askeri Muhtırası ile dernekler tarafından yürütülen eğitim çalışanlarının emek hareketi 12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri darbe ile çok ciddi bir şekilde zarar görmüştür. Öğretmenlerin örgütlü mücadelesi gibi kamu emekçilerinin diğer unsurlarının ve işçilerin de örgütlü mücadelesi yasaklanmış, mevcut öğretmen dernekleri kapatılmıştır. 1980 Askeri darbesi sonucunda oluşturulan 1982 Anayasası ile örgütlü mücadeleye imkân veren hükümler anayasa içerisinde yer alırken, anayasanın mevcut durumu özellikle kamu çalışanları açısından karmaşa yaratmıştır. 1982 Anayasasının

51nci maddesi işçi ve işverenlere sendika hakkını açıkça tanıırken, kamu çalışanları ile ilgili olarak herhangi bir yasaklayıcı veya izin verici bir hüküm yer almamıştır. Aynı zamanda dönem içinde oluşturulan 7 Ekim 1983 tarihli Dernekler Kanunu ile kamu çalışanlarının büyük bir kısmına dernek kurma hakkı tanınmıştır. Öğretmenler ile Eğitim sistemi içerisinde çalışanların büyük bir kısmı bu haktan yararlanmışlardır.

Dernek kurmanın serbestliği ile mevcut öğretmenler hızlı bir şekilde dernekleşmeye başlayarak tekrardan örgütlü mücadele için toparlanmışlardır. Bu örgütlü mücadelenin ilk başlangıcını daha önce kapatılmış olan TÖS, İLK-SEN ve TÖB-DER üyesi öğretmenlerin 1986 yılında çıkarmış oldukları “abece dergisi” oluşturmuştur. Abece dergisi mevcut öğretmenler arasında örgütlü mücadeleyi başlatan bir yapıya sahiptir. Abece dergisinin yayınlarından sonra 1988 yılında Eğitim-Der kurulmuştur. Eğitimciler Derneği (Eğitim-Der) dönem içinde öğretmenler tarafından kurulan ilk dernektir. Dönem içinde 1989 yılında kurulan Türkiye Kamu Çalışanları Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ise öğretmenlerin vakıf altında birleşmesini sağlayan daha farklı bir birleşme modeli olarak ön plana çıkmaktadır. Öğretmenler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ILO sözleşmeleri ve Avrupa sosyal şartının içeriklerine ve Anayasanın mevcut hükümlerine dayanarak yıllar sonra ilk defa sendikalaşma yoluna giderek 28.05.1990 yılında Ankara da dönemin ilk memur ve öğretmen sendikasını Eğitim-İş Kolu Kamu Görevlileri Sendikası (Eğitim-İş) adı altında kurmuşlardır (Koç, 2000: 21). Eğitim-İş’in kuruluş amacı özellikle eğitim çalışanlarının çalışma şartlarını iyileştirerek, mesleki saygınlığı artırmak, ücretlerde artış sağlamak ve demokrasinin gereği olan sendikal haklara kavuşmak olarak belirlenmiştir. Eğitim-İş kuruluşundan hemen sonra 13.11.1990 yılında Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim-Sen) ismi ile ikinci bir öğretmen sendikası kurulmuştur.

Kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmeye gitmeden önce oluşturmuş oldukları Kamu Çalışanları Platformu (KÇP) sendikalaşma yönünde önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Öğretmenlerin Eğitim-İş ve Eğitim-Sen çatısı altında devam eden örgütlü mücadelesi özellikle her iki örgütün tabanından gelen ve KÇP içerisinde yer alan çalışmalarında baskısı ile daha güçlü bir sendikal mücadele için her iki sendika birleşme kararı almıştır. 13 Ocak 1995 tarihinde Eğitim-İş ve Eğitim-Sen birleşerek Eğitim-Sen sendikasını kurmuşlardır. Kamu Çalışanları Platformu ise bu dönüşüm süreci içerisinde Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu (KÇSP) şeklinde çalışmaya başlamıştır. Her iki durum, güç birliğinin oluşması ile sendikal faaliyet güçlenerek öğretmenlerin örgütlenmesi altında devam etmiştir.

Dönem içinde kurulan sendikaların ve yapılan çalışmaların hepsi ortada yasal bir düzenleme yokken yapılmış çalışmalardır. Bu durumda özellikle

mevcut hükümetler tarafından seçim çalışmalarında kamu çalışanlarına sendikal haklar tanınacağı belirtilmiş olsa bile ciddi bir girişimde bulunulmamıştır. 1991 yılında DYP-SHP Koalisyon Hükümeti tarafından memurlara sendika hakkını tanımaya yönelik maddeleri hükümet programına alması bunun ilk göstergesidir. 1995 yılında mecliste DYP, ANAP ve SHP parti grup başkan vekillerince hazırlanan kanun teklifi meclise sunulmuştur. Kanun değişikliğinde 1982 Anayasasında 23 Temmuz 1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla değişiklik yapılarak, kamu görevlilerinin kendi aralarında sendikalar ve üst birlikler kurabileceğine ve bunlara Anayasanın 128'inci maddesinin ilk fıkrasına giren kamu görevlilerine üye olabileceğine ve toplu görüşme yapabileceklerine karar verilmiştir. Daha sonraki süreçte 1998 yılında “Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Tasarısı” hazırlanarak TBMM'ye gönderilmiş ve sonuç olarak 25.06.2001 tarihinde “Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu” yasallaştırılmıştır (Benli, 2003:100-103).

Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesinin Mevcut Durumu

2001 yılında oluşturulan yasal zemin ile öğretmenler hızlı bir şekilde örgütlenmişlerdir. Yasa çıkmadan önce kurulmuş olan sendikalara üye olan öğretmen sayısı gün geçtikçe hızlı bir şekilde artmıştır. Bu dönem içinde öğretmenler sendikal haklara yasal zeminde kavuşmadan eğitim sendikaları kurmuştur. Bu durum diğer kamu görevlilerine örnek olmuştur ve onların sendikalaşmasının önünü açmıştır. Dönem içerisinde eğitim sendikalarının çabaları sonucu üst kuruluş olan konfederasyonlar da kurulmuştur. Sendikalar ile ilgili olarak 2001 yılında yapılan yasal düzenlemeden sonra 2004 yılı itibari ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından sendikal veriler resmi olarak kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

Öğretmenlerin sendikal mücadelesini günümüzde şekillendiren sendikalardan;

- Eğitim-Bir Sen 1992 yılında Ankara merkezli kurulmuştur.
- Türk Eğitim-Sen 1992 yılında Ankara merkezli kurulmuştur.
- Eğitim-Sen 1995 yılında Ankara merkezli kurulmuştur.

Bu temel sendikalar çatısı altında örgütlenen öğretmenlerin son on yıllık sendikal mücadelesi sayısal veriler üzerinden değerlendirildiğinde Tablo1 bize gerekli verilere ulaşmamızı sağlayacaktır. 2004 yılı verilerine göre %46,21 olan sendikalaşma oranı, 2006 yılında %47,90 oranına çıkmış, daha sonra 2009 yılında %51,90 oranını yakalamış ve en son 2012 verilerine göre % 63,67 lik bir orana sahip olmuştur. Eğitim çalışanlarının sendikalaşma oranı 2012 yılında 2004 yılına göre %17,46 puanlık bir artış ile oransal olarak yaklaşık %50 civarında sayısal bir artışa ulaşmıştır. Bu dönem içerisinde eğitim çalışanlarını sayısı da düzenli olarak artmıştır. 2004 yılında 735743 çalışana sahip eğitim camiası, 2009 yılında 838651 çalışana ve en

son 2012 yılında ise 951360 çalışana sahip olmuştur. 2004 yılında sonra geçen sekiz yıllık sürede eğitim camiasına 215615 yeni çalışan eklenmiş olup çalışan sayısı yaklaşık %29,31 oranında artmıştır. Bu durum eğitim sendikaları içerisinde sendikalaşma oranının çalışan personel sayısının artmasından daha hızlı olduğunu, eğitim çalışanlarının her geçen gün örgütlü mücadeleyi tercih ettiklerini göstermektedir.

2004 yılı verilerine göre toplam 6 adet olan eğitim sendikası sayısı 2009 yılında 15'e yükselmiş ve en son 2012 yılı verilerine göre ise sendika sayısı 28 olmuştur. 2011 yılından 2012 yılına kadar geçen bir yıllık sürede bile 23'ten 28'e çıkan eğitim sendikası sayısı gelecekte de hızlı bir şekilde artmaya devam edeceğini göstermektedir. Fakat bu noktada sendika sayısının fazla olmasının sayısal bölünmeden daha çok fikri olarak bir bölünmenin olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü sendikalı eğitim emekçisinin büyük bir oranı 3 temel sendika olan Eğitim-Sen, Türk Eğitim Sen ve Eğitim Bir-Sen'de toplanmıştır. 2004 yılında sendikalı eğitim emekçisinin %99,49'u bu üç sendika çatısı altında toplanırken, dönemin diğer 3 sendikasında sadece %0,51'lik bir sendikalaşma oranı ortaya çıkmıştır. 2012 yılı verilerine göre ise mevcut 28 sendika içerisinde bulunan sendikalı eğitim personelinin %92,88'i 3 temel sendika altında örgütlenirken, diğer 25 sendika çatısı altında mevcut sendikalı öğretmenin %7,13'ü örgütlenmiştir.

Öğretmenlerin sendikal mücadelesi içinde yer alan mevcut sendikaların yapısı incelendiği zaman özellikle Eğitim Bir-Sen sendikasının hızlı bir büyüme gösterdiği ortaya çıkmaktadır. 2004 yılında 48517 üye ile %6,59'luk bir sendikalaşma oranına sahip olan Eğitim Bir-Sen, 2009 yılında üye sayısını yaklaşık 3 kat artırarak 142425 üyeye ulaştırmış, 2011 yılında 195695 üye ile yetkili sendika olmuş ve son olarak 2012 yılında 231472 üye ve %24,33 sendikalaşma oranı ile yetkili sendika pozisyonunu korumuştur. Eğitim Bir-Sen sendikası geçen 8 yıllık süre içerisinde yaklaşık 5 kat büyümüştür.

Bize göre 8 yıllık verisel kayıt içerisinde son 6 yıllık zaman diliminde hızlı bir büyüme gösteren diğer bir sendika ise, özünde her ne kadar sayısal olarak çoğunluk gösteremese de yapısal olarak hızlı bir büyüme gösteren Eğitim-İş sendikası olmuştur. 2006 yılında 3919 üye ile %0,54 lük bir sendikalaşma oranına sahip olan Eğitim-İş 2012 yılında yaklaşık 8 kat büyüyerek 29 872 üye ve %3,14 sendikalaşma oranına sahip olmuştur. Bu durum 3 temel sendika dışında yer alan diğer sendikalar içerisinde yer alan Eğitim-İş sendikasının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 1: Öğretmenlerin Sendikal Mücadelesi Sayısal Verileri (2004-2012)

Yıl	Toplam Kamu Gör. Sayısı		Sendikalı Kamu Görevlisi		Toplam Eğitim Sendikası Sayısı	Sendikalara Göre Dağılım						
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)		Türk Eğitim Sen	Eğitim Sen		Eğitim Bir Sen		Eğitim İş	Diğer Send.
							Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)		
2004	735.745		340.008	46.21	6	135.224 %18.38		154.524 %21.00		48.517 %6.59	- -	1.743 %0.24
2006	725.048		347.321	47.90	11	139.282 %19.21		122.760 %16.93		78.300 %10.80	3.919 %0.54	3.060 %0.42
2009	838.651		435.258	51.90	15	155.021 %18.48		110.868 %13.22		142.425 %16.98	18.481 %2.20	8.463 %1.02
2010	854.021		442.062	51.76	19	155.738 %18.24		109.833 %12.86		148.950 %17.44	20.101 %2.35	7.440 %0.87
2011	909.168		524.484	57.23	23	179.300 %19.27		115.945 %12.75		195.695 %21.52	23.353 %2.57	10.187 %1.12
2012	951.360		605.691	63.67	28	205.724 %21.62		125.316 %13.17		231.472 %24.33	29.872 %3.14	13.307 %1.41

Kaynak: 2004 yılı ile 2012 yılı arasında Eğitim-Öğretim ve Bilim Hizmetleri kolundaki sendikal verilerden derlenmiştir (www.esgb.gov.tr)

Diğer temel 2 sendika olan Türk Eğitim-Sen ve Eğitim-Sen'nin genel durumun inceleyecek olduğumuzda; Türk Eğitim Sen'nin üye sayısını ve sendikalaşma oranını kademeli olarak artırdığını, fakat Eğitim-Sen sendikasının ciddi bir gelişme göstermediğini ve üye sayısını kaybettiğini söyleyebiliriz. Türk Eğitim Sen 2004 yılında 135224 üye ve %18,38 lik sendikalaşma oranına sahip olduğunu gözlemlerken, 2012 yılında 205724 üye ve %21,62 lik bir sendikalaşma oranına ulaştığını söyleyebiliriz. Türk Eğitim Sen 2006 ile 2010 yılları arasında en çok sendikalaşma oranı ile yetkili sendika pozisyonundayken, 2011 yılı itibari ile bu durumu Eğitim-Bir Sen'e bırakmıştır. Eğitim Sen, 2004 yılında 154524 üye ve %21'lik sendikalaşma oranı ile en büyük sendika durumundayken gün geçtikçe izlemiş olduğu sendikal politikalar nedeni ile üye kaybetmiş 2006 yılında en çok sendikalaşma oranını Türk Eğitim Sen'e devretmiş ve 2012 yılına gelindiğinde ise 125315 üye ve %13,17 sendikalaşma oranı ile 3'ncü büyük sendika pozisyonuna gerilemiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Öğretmenlerin örgütlü mücadelesine tarihsel gelişim süreci içerisinde bakıldığı zaman kamu çalışanlarının sendikalaşma süreci boyutunda öncü ve lider bir pozisyonda oldukları ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlik mesleğinin yapısı gereği sahip oldukları mesleksel nitelikler ve donanımlar öncü ve lider bir durumda olmalarının en önemli etkenidir.

Türkiye'de kamu çalışanlarının günümüzdeki sendikal örgütlenmelerinin içerisinde eğitim çalışanlarının önemi büyüktür. Günümüzde öğretmenlerin oluşturduğu eğitim sendikaları, özellikle kamu çalışanlarının sendikalarının oluşturduğu konfederasyonlarda ön plana çıkmaktadır. Kamu çalışanlarının en üst örgütlenmesi olan konfederasyon yapısı içinde, günümüzde bulunan en büyük üç memur konfederasyonun başkanı eğitim sendikaları başkanlarından oluşmaktadır. Aynı zamanda eğitim çalışanlarının devletin personel yapısı içinde sahip olduğu sayısal çoğunluk eğitim çalışanlarını farklı bir açıdan ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenlerle öğretmenlerin kamu çalışanlarının sendikal yapısının içindeki önemi daha da artan bir yapıya ulaşmaktadır.

Gelecekte kamu sendikacılığını etkileyecek ve ileriye götürecek olan önemli etkenlerden birisi de öğretmenlerdir. Öğretmenlerin geçmişte yapmış oldukları etkili sendikal eylemler ve mevcut sayısal çoğunlukları ile sahip oldukları donanımları onları her yönüyle kamu çalışanlarının sendikal örgütlenme mücadelesinde ön plana çıkarmaktadır. Kamu sendikacılığının geleceğini şekillendirecek olan önemli kesimlerden bir tanesi de bu nedenle öğretmenlerdir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1980). “Öğretmenlerin Örgütlenmesi Türkiye, Fransa, İsviçre’de ve Uluslararası Düzeyde Kuruluşlar, Etkinlikler, Sorunlar”, A.Ü.E.F Yayınları, Ankara.
- Akyüz, Y. (1978). “Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri 1848-1940”, Doğan Basımevi, Ankara.
- Akyüz, Y. (1970). “Türkiye’de Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak”, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı: 1-4.
- Bates, R.J. (1981). “Educational Critique, The New Sociology of Education and Work of Teachers”, Journal of Education 163: 306-319.
- Benli A. (2003) ‘‘ Türkiye’de Kamu Çalışanlarının Sendikalaşma Çabaları ve Sorunları’’ Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi Sayı:46:89-128
- Durmuş, N. (2007). “Kuruluşundan Kapatılmasına Kadar İlköğretim’in Örgütlenme Anlayışı”, Eğitim Bilim Toplum, 5(19): 166-181.
- Elmas, Y. (1986). “Günümüzde Öğretmenlerin Örgütlenme Sorunları”, Abece Dergisi, Aralık.
- Göldaş, İ. (1986). “Türkiye’de Muallim ve Muallimler Birliği Üzerine Kısa Bir Tahlil”, Abece Dergisi, 4 Temmuz.
- Güvenç, S. (2008). “Türkiye’de Öğretmen Sendikacılığı ve İLK-SEN”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 5(22): 167-187.
- Gülmez, M. (1994). “Güncel Gelişmeler Işığında Memur Sendikacılığı”.
- Kaynak, S. (1979). “Türkiye Öğretmen Örgütlenmesi”, Demokratik Eğitim Kurultayı Bildirgesi, Ankara.
- Koç, Y. (2000). “Türkiye-ILO İlişkileri”, Türk-İş Eğitim Yayınları: 44, Ankara.
- Meydan, M. (1986). “Öğretmenlerin Örgütlü Mücadelesi”, Abece Dergisi, 9 Aralık.
- Seyyar, A. (2008). “Sosyal Terimler Sözlüğü”, Sakarya Kitapevi, Sakarya.
- Tokol, A. (1994). “Türkiye’de Sendikal Hareket”, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- TÖS (1967). “İlk iki yılda TÖS”, TÖS Yayınları, No: 1, Balkanoğlu Matbacılık, Ankara.
- Tutum, C. (1968). “Türkiye’de Memur Sendikaları”, Amme İdaresi Dergisi, 1(1): 32-45, Ankara.